

זהות בריבונות עצמית בעולם גלובלי

אקדמות מילין

מאת

טל ז'רסקי*

העידן הדיגיטלי מאיים להפקיע מטלות מרכזיות מהמדינות הריבוניות – אותם גופים דומיננטיים אשר מתווים את אורחות חיינו במאות השנים האחרונות. תחת זאת, גופים פרטיים ועוצמתיים תופסים את מיקומם כמארחי הזירות המרכזיות לביטוי והתנהלות ואף כמחולליהן. כפועל יוצא של זה, אותם תאגידי ענק מתבררים כבעלי יכולת להטיל סנקציות כבדות על ציבור המשתמשים/צרכנים/אזרחים ולהשפיע על חייהם במידה ניכרת. בתגובה לכך נשמעות לאחרונה קריאות מצד רבים בזירה הציבורית בדבר הצורך להגביל את כוחם של תאגידיים אלו.

אך לעת עתה כוחם של התאגידיים רק גובר. נוסף על תפקידיהם האמורים כמחוללי שיח מצטרפים הגופים הללו למעגל של מנפיקי הזהות ומאשריה – משימה נוספת אשר במשך שנים רבות הייתה מוטלת מטבע הדברים על כתפי המדינה.¹ אישור הזהות כולל כמה מטלות מורכבות בתפר שבין הבן אנוש לבירוקרטיה, ולאחרונה בין בן האנוש למכונה. המדינה מילאה תפקיד זה בהנפקת תעודות זיהוי, תעודות מסע ודרכונים. אלה היו כלי חשוב להשלטת הריבונות על שטחי המדינה ועל יושביה. אך מלבד אמצעי המאפשר תנועה, מנגנוני אישור הזהות הופכים לכלי יעיל בהנעת העולם הפיננסי, במיוחד בעידן שבו החשש מפני הלבנת הון הפך למרכזי וחשוב. נוכח חשש זה הליך הזיהוי בעת פתיחת חשבונות בנק נעשה מורכב ותובעני, וגם כפוף לאסדרה נוקשה. המאבק בהלבנת ההון נחשב כלי חשוב למלחמה יעילה בפשיעה מאורגנת, בקרטלי סמים, במימון פעולות טרור ובשאר מרעין בישין.

* דיקן ופרופ' מן המניין, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה.
Tal Z. Zarsky & Norberto Nuno Gomes de Andrade, "Regulating Electronic Identity Intermediaries: The 'Soft eID' Conundrum", 74 *Ohio St. L. J.* (2013) 1335

במאמר שלפנינו² מתמודדות וונג ודה פיליפי ("הכותבות") עם אתגר אימות הזהות וניהולה בהקשרים הפיננסיים ומכמה כיוונים. המפתח לעשות כן הוא כמה כלים טכנולוגיים: הראשון הוא פיתוח אמצעים ביומטריים שונים המאפשרים זיהוי חד-חד-ערכי של האדם. כלים אלו חשובים בעידן שבו התקשורת מתקיימת מרחוק ומאתגרת את היכולת לוודא כי אדם "פיזי" מסוים הוא מי שהוא מתיימר להיות. ואולם, המאפיינים הביומטריים אינם פתרון קסם והם כוללים קשיים. מצד אחד המאפיינים הפיזיים שאליהם הם מתייחסים משתנים לעיתים ומערערים את אמינות המודל, ומצד אחר הם ניתנים לגנבה ולזיוף, ובכך מאפשרים חתירה תחת אמינות המודל בכללותו. לאור האמור, במצבים מסוימים, מסבירות הכותבות, אין צורך באימות ובזיהוי ביומטרי נוקשה. תחת זאת די ביצירת מערכת אמון, המתאפשרות באמצעות מערכת הבלוקצ'יין. טכנולוגיית הבלוקצ'יין פותחת צוהר למגוון אפשרויות של ניהול זהות. היכולת לייצר מנגנון מבוזר אשר מאפשר מעקב פתוח אך אנונימי אחר נתונים כלכליים נותנת מענה לכמה כשלים במנגנונים קיימים. אחד היתרונות המרכזיים במערך מבוסס-בלוקצ'יין שעליו מצביעות הכותבות הוא נגישותו הגבוהה והזולה. באמצעות כלים אלו אפשר לתת מענה גם לאותם אנשים אשר מנגנוני הזיהוי המדינתיים-הקלאסיים "מדלגים" מעליהם, כמו פליטים או תושבים במדינות שבהן אין בנמצא מרשם מסודר. נוסף על זה, כלים אלו מאפשרים את הקטנת הסיכון בדליפת מידע אישי הנמצא בידי גורם ריכוזי אחד, נוכח השימוש במערכת ביזורית ומאובטחת. הכותבות מספקות רקע חשוב בדבר האפשרות להשתמש בכלים אלו, כמו גם בכלים של "זהות בריבונות עצמית" אשר מאפשרים להסתמך על אימות זהות חד-פעמי שנעשה לפני גורם אמין בהליכי זהות עתידיים ולפני גורמים אחרים.

המחברות מתוות עקרונות חשובים אשר יאפיינו הליכים של אותה ריבונות עצמית (קיום, שליטה, גישה, הסכמה וכו') הדומים מאוד לעקרונות שבבסיס הגנת המידע. עקרונות אלו, הידועים בשם Fair Information Practices, מושתתים על רעיונות של שליטה ואוטונומיה. הכותבות מדגישות את חשיבות יישומם של עקרונות הריבונות העצמית, ואף מסבירות כי עקרונות אלו נעדרים במידה רבה מיישום מנגנוני הזיהוי המוטמעים על ידי אותן חברות טכנולוגיה גדולות, או במיזמים טכנולוגיים אחרים. דיון זה הוא, במידה מסוימת, בבואה של דיונים אחרים בצורך האקוטי בהסדרת השימוש במידע בידי אותן חברות ענק, והצורך של המדינה (או צבר המדינות) להגן על משתמשים ברחבי העולם. צורך זה מתעצם שכן נראה כי המשתמשים עצמם אינם מצליחים להגשים את יעדי ההגנה המספקים לבדם.

המחברות מדגישות את האתגרים ואת הדרכים לעמוד בהם באמצעות ניתוח מקיף של מערכת ה-kiva ויישומה המתוכנן בסירה לאון. מטרתה של מערכת זו היא לאפשר

2 פאני וונג ופרימברה דה פיליפי "זהות בריבונות עצמית בעולם גלובלי: מערכות זיהוי מבוססות-אישורים בתור מנוע להכללה חברתית" **דין ודברים טז** (2) (תשפ"ג) 375.

מעקב אשראי לאזורי מדינה זו, על כל האתגרים המורכבים העולים ביישום צורך זה במדינה מתפתחת. המודל המיושם ב-kiva שואף לבצע את מעקב האשראי בצורה מאובטחת המשמרת את פרטיות כל הצדדים, ובלי לתת לשום גורם בעסקה מידע עולה על הנדרש, בין היתר בשימוש בעקרונות "אפס ידיעה" – Zero Knowledge Proofs. יצוין שלאחרונה כמה מומחי משפט וטכנולוגיה פירטו במאמר מקיף הקשרים נוספים שבהם ניתן להשתמש בעקרונות המתמטיים של "אפס ידיעה" להגשים יעדי פרטיות במכלול הקשרים.³ הכותבות ממשיכות ומדגימות יישומים נוספים בהפעלת מערכת בשם "אבני בניין" לצורך חלוקת סיוע לפליטים סורים המצויים בירדן. הן אף מסבירות כיצד יהיה אפשר להרחיב את השימוש בכלי זה לצרכים נוספים בעתיד אגב שימור הזכויות שמערכת זו מנסה להנחיל.

ככלל, סקירת הכותבות מדגימה היטב כי הבלוקצ'יין איננו אך כלי המשמש לתמיכה במטבעות וירטואליים כגון הביטקוין ודומיו – המטרה שללא ספק עולה לכותרות ותופסת את דמיונם של הספקולנטים המחפשים רווח מהיר, אך פטור בלא כלום אי אפשר. המחברות מציינות כי ייתכן שמנגנוני תמיכת הזהות יורחבו, ועל בסיסם יוקצו כספים באמצעות מטבעות וירטואליים מסוג stablecoin (אשר כשם כן הם – מטבעות הצמודים ברמה מסוימת למטבע מקומי). מהלכים אלו יאפשרו את הרחבת התמיכה באותן קבוצות אוכלוסייה חלשות בכך שיאפשרו תמיכה ישירה בהם בתרומות או מסחר ער ופשוט באמצעות המטבעות האמורים.

המנגנונים המתוארים אינם חסרי סיכון, ויש חשש מתמשך שתשלומים יועברו לצד שאיננו זכאי לו במהלך שיהיה קשה מאוד להחזיר לאחור (במיוחד נוכח מנגנוני הפרטיות הרבים). הכותבות מודעות לקושי זה ומציעות לפותרו בין היתר באמצעות מנגנון ביטוחי שייתן מענה מסוים במצבים של טעויות בזהות. המשפט יוצר מנגנונים שונים להסדרת טעויות זהות מעין אלו, לדוגמה "תקנות שוק" שונות.⁴ מנגנון ביטוחי יאפשר מתן מענה חד ו"גיליוטיני" פחות ויחלק את הסיכונים חלוקה שוויונית והוגנת על גבי אוכלוסייה רחבה יותר.

המהלכים המורכבים שאותן מתארות הכותבות ממחישים את החשיבות בביצוע "תכנון לפרטיות" (privacy by design) כאשר גופים גדולים מחליטים לעבור ולהשתמש בטכנולוגיות חדשות להגשים מטרות שבעבר ביצעה המדינה. עיקרון זה איננו חלק מהחוק הישראלי להגנת הפרטיות,⁵ אך הוא לעיתים יושם בחקיקה ובפעולת המדינה

3 ראו: Kenneth A. Bamberger, Ran Canetti, Shafi Goldwasser, Rebecca Wexler and Even Josef Zimmerman, "Verification Dilemmas, Law, and the Promise of Zero-Knowledge Proofs", 37 *Berkeley Tech. L. J.* (2021) 1, Available at: <https://bit.ly/3EwWB3Z>.

4 ראו בעניין זה: חנוך דגן "תקנת השוק כביטוח" ספר ויסמן (2002) 15.

5 בשונה מן האיחוד האירופי, שם אומץ עיקרון זה כחלק מהרגולציה (GDPR) בסעיף 25, ראו Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27

בהפעלת מערכות שונות הנוגעות למידע אישי,⁶ ונראה שגופי האסדרה בישראל מבינים את החשיבות שבהפעלתו.

נוסף על זה ולסיכום, ראוי לציין כי הכותבות מזהות נכונה כי מגמת הנדידה של הסדרת הנורמות החברתיות המרכזיות מהמדינה הריבונית אל ענקיות הטכנולוגיה מטרידה ועשויה להעמיק בעיות אחרות אשר נדונות בהרחבה בספרות האקדמית והפופולרית.⁷ הפתרון המרכזי שהן מציעות הוא העברת האחריות להגשמת יעדים אלו לגופי "המגזר השלישי" בעלי נוכחות בין-לאומית. כל זאת בצורה מבוזרת אשר תמנע מתקלות בניהול של גופים אלו להוביל להשלכות שליליות על נשואי איסוף המידע האמור. ראוי לציין שגם פעילות גופים אלו מ"המגזר השלישי" עשויה לעורר בעיות פרטיות לא פשוטות, מה גם שהפיקוח על גופים אלו מורכב. החשש כי הטיפול בבעיות פרטיות אצל גופים אלו יפול בין חריצי ההסדרה הבין-לאומית הוביל לכתיבה אקדמית מעניינת,⁸ אשר ללא ספק ראויה לעיון מחודש אם משימות גופים אלו תורחבנה נוכח הצעת הכותבות (ואחרות הדומות להן).

April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation)

6 לדוגמה, במידה מסוימת לעניין העברת מידע בין מרשם האוכלוסין לגופים אחרים, כגון בנקים. ראו סעיף 29 לחוק מרשם האוכלוסין (תיקון מס' 11), התשכ"ה-1965, ס"ח 297.

7 לדוגמה בולטת של כתיבה משפיעה בז'אנר של שיח זה, ראו Shoshana Zuboff, *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power* (2019).

8 לדוגמה ליוזמה המנסה להראות כיצד ראוי להחיל עקרונות אלו על גופים בולטים ובין-לאומיים במגזר השלישי, ראו: Christopher Kuner, Massimo Marelli, Julia Zomignani Barboza & Lina Jasmontatite, "Handbook on Data Protection in Humanitarian Action", in *Law Science Technology and Society* (co-editors: Christopher Kuner and Massimo Marelli, 2017), at: <https://bit.ly/3GIKPK9>